

Liudmyla Valiukh,*PhD., associate professor of the Department of Political Sciences
of Rivne State University of Humanities***Oleksandr Postelzhuk,***PhD., associate professor of the Department of Political Sciences***Halyna Nevyinna,***PhD., associate professor of the Department of Political Sciences***Roman Mykhalchuk***PhD., associate professor of the Department of Political Sciences****Specifics Of Teaching The Academic Discipline «Methods Of Teaching Socio-Political
Disciplines In Higher Education Institutions»***

The article analyzes the specifics of teaching the academic discipline «Methods of teaching socio-political disciplines in higher education institutions» at the second (master's) level of higher education in the specialty 052 «Political Science». The research proved that the future lecturer of socio-political disciplines must master the professional competences of teaching in higher education, the methodology of preparation and conducting of educational classes taking into account the achievements of pedagogical and psychological science, the requirements of didactics and own scientific interests in the context of the chosen profession.

The key role in teaching the discipline plays the identification of regularities in the organization of the study of socio-political disciplines, as well as the connection of the educational material with the political practice of today, since it is an important and essential factor in consolidating and systematizing the knowledge of a future political scientist. The research substantiated that in order to improve the quality of teaching socio-political disciplines and develop competence among political science master degree students, it is necessary to apply professionally oriented teaching methods in situations close to the professional reality, as well as to practice the use of innovative active and interactive teaching methods based on the combinatorial approach.

The research analyzed the peculiarities of conducting lectures and practical classes: all tasks on various topics are correlated with the previously completed assignments and complement them; most tasks are performed in small groups; the tasks assume a mandatory presentation of the results of the researched issues using a creative approach.

Keywords: *methods of teaching socio-political disciplines, students of the second (master's) level of higher education, combinatorial approach, traditional, innovative active and interactive methods of teaching.*

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2022.32.11>

УДК 323.1(477.83)

Ольга Воляннюк,*кандидат політичних наук., доцент, доцентка кафедри політичних наук,**Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова**ORCID: 0000-0002-1606-7416; EMAIL: volyanyuk@ukr.net***ЕТНОПОЛІТИКА: ПРАКТИЧНІ ЗНАННЯ ДЛЯ РЕАЛЬНОГО СВІТУ**

Знання про етнічність слугували, а часто й формувались на користь конкретних політичних інтересів, як частина політичних стратегій, передвиборних програм і навіть воєн. У статті осмислюється цінність таких знань для політологів як конкурентоспроможних гравців сучасного ринку праці. Увазі читача пропонується оглядова стаття, яка передусім ґрунтується на аналізі класичних і сучасних наукових текстів із проблем етнополітики. Контент-аналіз окремих політичних програм, резонансних заяв лідерів думок, як і академічних напрацювань допоміг з'ясувати прикладний зміст проблематики. Звернення до популярних ресурсів дозволило зробити деякі висновки про поширені уявлення і твердження з обраної тематики, відкрити додаткові освітні можливості відповідної дисципліни. Проблематика аналізується за трьома основними напрямками: суб'єктів/об'єктів, цінностей, інструментів. У світлі останніх викликів

етнополітика описана з точки зору її потенціалу вирішувати реальні індивідуальні, групові, національні та міжнародні проблеми.

Чимало проаналізованих праць сучасних авторів з етнополітики є гостро дискусійними, залишають більше відкритих питань, аніж відповідей, водночас їх аналіз збагачує словниковий апарат політичної науки, а також відкриває нові напрямки для прикладної політичної аналітики. Вибіркові та нормативні дисципліни для майбутніх політологів у сучасній вищій школі можуть почерпнути цінний матеріал у подібних фахових виданнях для критичного аналізу, подальшого дослідження та професійного зростання.

Ключові слова: *етнополітика, етнічність, вища освіта, політична наука, документування, політика пам'яті, геноцид.*

Вступ. Етнополітика – складна категорія, що набувала різних концептуальних означень, чимало трансформацій під впливом пануючих ідеологічних наративів, зазнавала категоричних трактувань: від гіперболізації аж до втрати інтересу до її можливостей, навіть її заперечення. У соціально-поведінкових науках часом деякі питання видаються завершеними, а їх подальше дослідження окремими авторами вбачається малозначимим, таким, що втратило практичний сенс. Загальновідома теза про «кінець історії» від Ф. Фукуями могла би бути підтвердженням такої думки, якби навіть сам автор не спростував її з плином часу. У цьому ж світлі навпаки видається, що багато політологічних проблем потребують саме постійних, систематичних і послідовних досліджень, нерідко інституційного оформлення. Адже навіть тимчасове «згасання» суспільного резонансу довкола окремих політичних питань і/або ідей зовсім не означає остаточного згортання комплексу інтересів, потреб, зрештою потенційних викликів, які можуть у будь-який момент повернутися до порядку денного політики. Наявність і підтримка кадрового потенціалу, здатного відповідати на задавлені чи «несподівані» питання подібного ґатунку, як і розвиток інших дослідницьких ресурсів може допомогти вчасно й ефективно вирішувати складні суспільно-політичні проблеми. Проблема етнополітики має як академічний, так і освітній виміри. Знання, вміння, компетентності, яких потребують сучасники, все більше орієнтовані на світ реальних суспільних відносин. Варто з'ясувати, чи у структурі таких відносин все ще можуть відігравати значиму роль етнічні спільноти та їх політична активність.

Мета цієї статті – окреслити коло гостро актуальних етнополітичних питань для сучасника, зокрема випускника вищої школи. За завдання ставимо проаналізувати особливості сучасних досліджень етнополітики, їхній потенціал у розумінні реальних суб'єктів, об'єктів, цінностей, інструментів відповідної галузі політики.

Однак питання етнічності як виразної політичної сили також можна віднести до теоретико-прикладних питань сучасної політичної науки, що, на перший погляд, втрачають певну зацікавленість серед широкого загалу. Може здатися, що нові покоління байдужі до мовних, культурних, релігійних та інших подібних розбіжностей, про які властиво розмірковують антропологі, етнологи, культурологи, історики та фахівці багатьох інших галузей знань. Нерідко й у ЗМІ ці питання репрезентуються як винятково архаїчні. Більш того, про це певною мірою свідчить й **аналіз останніх публікацій**. Деякі сучасні політологічні словники, підручники, колективні монографії випускають із уваги цілий комплекс проблем, пов'язаних з питаннями етнічних груп, меншин, націй та їхнього впливу на політичні відносини й процеси. З деяких навчальних планів підготовки політологів у сучасній вищій школі зникають дисципліни, метою яких було розуміння особливостей етнополітики.

У новому фаховому виданні авторитетного у цій галузі знань науково-дослідного центру (Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України) – у журналі «Політичні дослідження» – розділ з етнополітології та етнoderжавознавства має місце у двох із трьох випусків. За нашими підрахунками, це загалом 3 статті з 28 опублікованих за останні два роки (2021-2022). Безумовно внесок наукових співробітників Інституту в розвиток сучасного знання про етнічність у політиці

важко переоцінити, він вимірюється численними монографічними виданнями, науковими конференціями, захистами дисертацій та іншими цінними заходами з відповідної тематики. Однак останніми роками спостерігається і певне зміщення дослідницьких акцентів, переорієнтація цих зусиль на проблеми загальної теорії політики, політичних інститутів, політичної культури, політичної психології, на проблеми світового політичного розвитку та інші не менш важливі питання порядку денного. При чому подібну тенденцію можемо спостерігати й за багатьма іншими відомими політологічними школами в Україні. Такі зміни вочевидь пов'язані як з гостро актуальними політичними викликами та загрозами, перед якими постала Україна, так і з новими академічними тенденціями.

В сучасному ж міжнародному та полідисциплінарному просторі академії етнічність все ще викликає певний інтерес та є предметним полем для подальшого інституційного розвитку й співтворчості великих інтелектуальних спільнот. З іншого боку, ця тематика може використовуватися політиками маніпулятивним чином, в т.ч. і через імітацію академічної діяльності. У цьому зв'язку розглянемо останні напрацювання Association for the Study of Nationalities (ASN). Це академічна асоціація стверджує, що займається популяризацією етнополітичних знань, сприяє розумінню етнічної приналежності, національностей, націоналізму, етнічних конфліктів, з особливим географічним фокусом на Центральній, Східній та Південно-Східній Європі, Україні, Росії, Кавказі та Євразії. Прикметно, що своїм створенням ASN завдячує активній групі українських учених-емігрантів під керівництвом історика з Іллінойсу С. Горак (1920-1986). За останні півстоліття ASN виросла з невеликої групи до міждисциплінарної міжнародної наукової спільноти. ASN базується в Колумбійському університеті, організовує щорічну Всесвітню конференцію в Інституті Гаррімана, а також періодичні європейські конференції; присуджує премію Джозефа Ротшильда з етнічних досліджень («Association for the Study», n.d.).

Професор С. Горак у 1972 р. також заснував провідний журнал ASN «Nationalities Papers» за інституційної підтримки Наукового товариства імені Шевченка в Нью-Йорку. Видання досі виходить у світ, але сьогодні вже у співпраці з групою спеціалістів з етнополітики Асоціації політичних досліджень (PSA). На думку редакції, «Nationalities Papers» є таким місцем, «куди можна звернутись за передовими міждисциплінарними розвідками про націоналізм, міграцію, діаспори та етнічні конфлікти» («Nationalities Papers», n.d.). Це рецензовані статті істориків, політологів, соціологів, антропологів, літературознавців, вчених з інших галузей, які видає Cambridge University Press. В наші дні головний редактор видання – Г. Майлонас, фахівець із міжнародних відносин, політолог із Греції. Проаналізуємо останній випуск («Nationalities Papers», 2022), щоб сформулювати уявлення про деякі тенденції у цій галузі знань та етнополітиці загалом.

Тематично 6-й випуск «Nationalities Papers» за листопад 2022 р. можна було б розділити на декілька розділів – за регіонами досліджень і окресленими проблемами. Відкриває видання теоретична стаття про особливості взаємозв'язку соціального відчуження та етнічної приналежності, зосереджена при цьому на конкретних європейських прикладах (А. Брачич). Традиційно значний інтерес у дослідників етнічності викликає ситуація на Балканах. Тож у журналі окрема стаття присвячена колективним ідентичностям та формуванню рухів у глибоко розділених суспільствах, де на прикладі Боснії та Герцеговини досліджуються різноманітні способи, якими лідери протестного руху торкалися питань етнічності у власних дискурсах (К. Мілан). При цьому більшість статей має виразний політологічний зміст. Навіть весільний звичай (вивішування прапорів у тій же країні) аналізується через призму концепції Х. Арендт про націоналізм, який в сучасну епоху пов'язує сім'ю та державу (К. Даут, А. Тузович, А. Хамзіч). У західній науці не викликає сумніву й політологічний зміст поширених у суспільстві мнемонічних практик. Зокрема одразу дві статті присвячуються особливостям вшанування пам'яті про геноцид у Сребрениці та практикам опору цьому маршеві (М. Літьєнс, Є. Шурель, А. Любоєвич).

Ще більше статей (загалом чотири у цьому виданні) торкаються окремих аспектів етнополітики в сучасній Туреччині. Це, наприклад, дослідження окремих вимірів

авторитарного неолібералізму в муніципалітетах – нещодавньої практики турецької держави щодо усунення прокурдських мерів і призначення на їх місце довірених осіб без проведення нових виборів (С. Туткал). У виданні пояснюється феномен «гнучкої нації», зокрема як змінилася турецька національна ідентичність з 2010 р., під час правління «Партії справедливості та розвитку» (Г. Кафтан). Не менш важливі сюжети для сучасної політичної науки та практики знаходимо й в аналізі звітів турецького парламенту з 1946-1960 рр., який свідчить, що уявні загрози безпеці значною мірою сприяють негативному опису політичними силами окремих етносів, зокрема турецькими політичними партіями вірмен (С. Нефес). Феномен бездержавної нації, на прикладі курдського питання, також осмислюється у ретроспективі – через «неприпустиму різноманітність у різних регіонах», які постраждали від війни, щодо варіантів самовизначення, нібито національність деяких народів мала меншу легітимність, ніж інші (Л. Радпей).

У виданні запропоноване й історичне дослідження польсько-радянського суперництва міжвоєнного періоду, що демонструє зв'язок між проблемами безпеки та національною політикою, а також розкриває окремі українські контексти питання – стосовно лояльності до держави, влади тощо (О. Палько). Вже про сучасну Росію пишуть у контексті нагромаджених етнополітичних проблем, зокрема цього разу увага звернена на деякі сибірські шкільні адміністрації, де відсутні адаптаційні програми для дітей мігрантів, цілеспрямовано підтримується їхня ізоляція, а відтак мають місце обмеження для подальшого досягнення ними успіху (К. Демінцева).

Загалом автори на сторінках цього видання не уникають складних і гостро актуальних питань. «Росія: фашистська чи консервативна?» – такою назвою відкривається останній розділ журналу. Це книжковий симпозіум, присвячений новій роботі М. Ларюель – відомій авторці з Франції, яка вибудувала свою кар'єру в низці пострадянських, в т.ч. і російських інститутів, і присвятила деякі свої праці «величі російської ідеології неоевразійства». Самій авторці також дають слово на сторінках журналу. Її книга 2021 р., яка «викриває пропагандистські звинувачення стосовно російського режиму», замислювалася як відповідь на роботу Т. Снайдера. Авторка заперечує, що у Росії встановився фашизм, натомість пропонує використовувати велике різноманіття альтернативних термінів щодо держави-агресора – «неліберальний, християнський, консервативний, геополітично континентальний, націєцентричний» режим тощо. Викликає занепокоєння, що реакції самого Т. Снайдера у журналі не опубліковано. Натомість інші коментатори (М. Оренштейн, Й. М. Еррера, А. Шеховцов) хоч і визнають, що авторка пропонує до розгляду багато важливих аспектів російського режиму, які інші аналітики, можливо, не помітили, однак ці висновки вважають не завжди точними, особливо після розв'язаної РФ повномасштабної війни проти України. М. Оренштейн зауважує, що у 2022 р. режим Путіна все ж «еволюціонував до фашизму з релігійним відтінком, як і попереджав Т. Снайдер».

Загалом огляд останніх публікацій із проблем етнополітики залишає відкритими багато теоретичних і прикладних питань, а також наштовхує на необхідність подальших дискусій з проблеми, зближення дослідницьких проєктів зі світом реальної політики, виявлення маніпулятивних аспектів у академічному дискурсі.

Методи. Пріоритетним для нас у цій статті є аналіз окремих класичних і сучасних наукових текстів з проблем етнополітики. Контент-аналіз деяких політичних програм, резонансних заяв лідерів думок, як і академічних напрацювань допоможе з'ясувати та співставити прикладний зміст проблематики. Звернення до популярних ресурсів дозволить зробити деякі проміжні висновки про поширені уявлення і твердження з обраної тематики, відкрити додаткові освітні можливості відповідної дисципліни. Принципи науковості, об'єктивності, плюралізму є визначальними для політологічного розуміння етнополітики загалом.

Результати і дискусії. Окрім згаданого раніше видання, ASN у наші дні співпрацює зі ще одним відомим, рецензованим науковим журналом «Ethnopolitics» (раніше «Global Review of Ethnopolitics»), який свого часу засновували політологи у Великій Британії.

Головні редактори журналу також фахівці з політичних наук: німецький дослідник та урядовий консультант С. Вольф і британський професор К. Корделл («Ethnopolitic»). Це видання ще більшою мірою сконцентроване на власне етнополітичній проблематиці. За останній рік тут опубліковано 5 випусків, короткий аналіз яких допоможе нам визначити ключові поняття, якими в сучасному світі користуються фахівці з етнополітики різних країн («Ethnopolitic», 2022). Умовно статті за останній рік можна об'єднати за такими основними напрямками досліджень: 1) суб'єкти етнополітики; 2) інструменти та механізми етнополітики; 3) ціннісні аспекти етнополітики. У першій групі аналізуються як традиційні, так і нові постаті й організації, що набувають впливовості в етнополітичній сфері: державні інституції, етнічні партії, ліберальні групи, сепаратистські рухи, неформальні моделі об'єднань тощо. Автори звертають увагу на ключові, а часто й протилежні, взаємовиключні інструменти й механізми етнополітики: картографування домовленостей, демократичне залучення, постконфліктне правосуддя, референдуми, автономізація, дискримінація та інші. Виразний інтерес викликає проблема взаємовпливу етнополітики та політичної психології, політичної культури в суспільстві, зокрема деякі автори звернули увагу на заміри націоналістичних настроїв у Європі.

Попри те, що чимало запропонованих статей вкотре залишають більше відкритих питань, аніж відповідей, а також є гостро дискусійними, їх аналіз суттєво збагачує словниковий апарат сучасного дослідника етнополітичних проблем, а також відкриває нові напрямки для прикладної політичної аналітики. Більш того, як вибіркові, так і нормативні дисципліни для майбутніх політологів у сучасній вищій школі можуть почерпнути багато цінного матеріалу в подібних фахових виданнях для критичного аналізу та подальшого дослідження. Нижче спробуємо актуалізувати проблематику за тими ж трьома основними напрямками, зокрема у світлі останніх викликів виразніше показати етнополітику з точки зору її потенціалу вирішувати реальні індивідуальні, групові, національні та міжнародні проблеми.

Як і будь-який інший різновид політики, політика, яка спрямована на етнокультурні відносини та процеси, визначається колом зацікавлених і латентних суб'єктів і об'єктів, стратегічними орієнтирами і домінуючими цінностями, а також пріоритетним набором ресурсів та інструментів, що в розпорядженні різних акторів політики можуть призводити до різних наслідків. Аналізуючи актуальні аспекти розвитку етнополітики, досить складно визначитись із пріоритетністю навіть цих трьох ключових її складових, вже не згадуючи про інші – допоміжні. Навіть у один і той самий історичний проміжок часу за різних суспільно-політичних обставин, в різних куточках нашої планети можуть практикуватись цілковито протилежні моделі етнополітичного устрою – від автократичного насильства та навіть тоталітарної уніфікації до абсолютизації толерування різноманітності тощо. Залежить такий вибір моделі етнополітики не лише від легітимного управлінського класу, але й від панівних ідей, усталених традицій, рівня соціально-економічного життя тощо.

Ми розпочнемо з *аналізу ціннісних аспектів*, хоча й ставимо за завдання описати етнополітику з максимально практичної точки зору. Однак саме праксеологічний акцент зобов'язує найперше звернути увагу на поширені в суспільстві та/або серед окремих субкультур знання, ідеї, установки, стереотипи й настрої, які пов'язанні зі світом етнічного різноманіття. Обізнаність в проблемах етнополітики може стати перевагою на сучасному ринку, і навпаки – нехтування таким знанням часом спричиняє до втрати навіть вже здобутих на ньому позицій. Допоможе обґрунтувати цю думку нещодавній інцидент, що трапився з американським виконавцем поп-музики Канье Вестом. Після його антисемітських заяв низка міжнародних компаній, з якими він афілійований (зокрема «Adidas» і «Balenciaga»), припинили цю співпрацю, а відтак і його перебування в списку мільярдерів «Forbes». К. Вест і раніше був відомий жінконенависництвом, трампізмом, античорними висловлюваннями, зокрема він заявляв, що історично рабство було усвідомленим «вибором», а у свою модну лінійку одягу додав сорочки з написом «White Lives Matter» (Respers, 2022). Зрештою селебріті перепросив за свої висловлювання, але його заяви стали предметом

широких громадських, інтелектуальних, медіа дискусій про місце расизму в сучасному американському суспільстві, а також причиною втрати частини статків й самого виконавця. Лідери думок та їх публічні активності сьогодні можуть стати окремим предметним полем для дослідників ціннісних аспектів етнополітики. Йдеться не лише про подібні резонансні заяви, але й про низку інших, в т.ч. й прихованих сенсів, які ті (не)свідомо поширюють назагал, розвиваючи або ж навпаки обмежуючи здатність суспільства до критичного етнополітичного мислення, порозуміння в питаннях історичної пам'яті тощо.

Етнополітика дозволяє нам бачити тісний взаємозв'язок ціннісних установок різного рівня та різних сфер суспільного життя. Сучасні дослідники шукають відповіді на складні, часом міждисциплінарні питання порядку денного політики. Поширеною стає гіпотеза, що неекологічне вбрання, неவிбагливі музичні вподобання, схильність до бездоказової медицини, кітчеві інтер'єри, примітивні рецепти на кухні, некритичне сприйняття медіа-продукції тощо – усі ці вияви можуть бути показниками регресу цілих спільнот, а не лише індивідуальних схильностей. Відомо, що політичний режим визначає соціально-економічні можливості людей, позначається на культурі споживання. Однак сучасні дослідники вбачають нерідко і зворотній вплив: «Байдужість до якості їжі корелює із байдужістю до якості власного життя. Здатність ковтати огидні на смак продукти – із здатністю толерувати огидні вчинки інших» (Kostyuchenko & Pushkar, 2022). У такий спосіб дослідники намагаються довести, що окремі етнічні групи схильні до насильства та легко піддаються політичним маніпуляціям в тому числі й тому, що регресує, наприклад, їхня культура споживання під впливом автократичного врядування. Безумовно ця теза є достатньо дискусійною, втім вона має значний потенціал для подальшого обговорення, в т.ч. й в освітніх цілях.

Вивчаючи ціннісні орієнтири етнополітики, а тим більше впроваджуючи її, вкрай важливо зважати і на багатоманітність людських спільнот, відмовитись від абсолютизації саме етнічного фактору, що також може загрожувати дискримінаційними практиками. На цю думку нас наштовхують дослідження «Pew Research Center» – це позапартійний аналітичний осередок, який вивчає політику, міжнародні відносини, соціальні, демографічні та економічні тенденції, новинні звички, інтернет-технології, релігійну, расову та етнічну приналежність, міграційні процеси тощо; центр проводить опитування громадської думки, демографічні дослідження, аналіз контенту та інші соціальні дослідження на основі даних. Серед іншого тут приділяють увагу системному вивченню підтримки відомого громадсько-політичного руху «Black Lives Matter» (BLM). За ключовими вимогами BLM пересічному спостерігачеві може видатись, що рух користується підтримкою переважно чорношкірих громадян США, однак глибинні дослідження дозволяють помітити не тільки ці поверхові тенденції. Відповідно до опитувань Pew Research Center навесні 2022р., американські підлітки частіше, ніж дорослі, висловлювали підтримку руху BLM. Як і серед дорослих, серед підлітків існують значні расові та етнічні відмінності в підтримці руху. Чорношкірі підлітки частіше кажуть, що вони принаймні певною мірою підтримують BLM. Приблизно вісім із десяти латиноамериканських підлітків висловлюють певну підтримку, порівняно з меншою кількістю білих підлітків (57%). Погляди також відрізняються за партійною ознакою, але підлітки-республіканці та демократи все ще більше підтримують рух, ніж їхні дорослі однопартійці. Погляди демократично орієнтованих підлітків більше збігаються з поглядами їхніх дорослих однодумців, з розривом у 9 процентних пунктів. Підлітки-демократи також дещо частіше, ніж дорослі демократи, кажуть, що вони рішуче підтримують рух BLM (Hurst, 2022). Отже, фактор етнічності варто досліджувати комплексно, поряд із іншими впливовими чинниками політики – щонайменше віковими, гендерними, освітніми, професійними, партійними, класовими та іншими особливостями цільових і діяльних груп. Важливо, щоб ціннісно орієнтована етнополітика не обмежувалася стереотипними уявленнями про окремі етнічні групи та народи, адже в політичному процесі мотиви людської поведінки різнопланові та залежать від множини ідентичностей.

Цей ракурс проблематики поступово підводить нас до наступного блоку питань – *окреслення суб'єктів і об'єктів етнополітики*. Така формула з класичної теорії політики у реальному суспільно-політичному житті також має суттєве значення. У західних демократіях етнічність поступово трансформується з об'єкту, який потребує політичної підтримки, захисту, регулювання, в дієвий суб'єкт, для якого етнічна ідентичність є додатковою перевагою, можливістю до реалізації поставлених політичних цілей. Етнічність відгукується не лише у широких суспільно-політичних масах, знаходить нові форми протестного прояву, чи враховується в електоральній інженерії, вона також має виразний елітарний вимір у політиці. Сучасні політичні лідери демократичних, правових держав все більше виявляють своє походження, згадують про власне коріння у політичній риторичі, максимально залучають його, в т.ч. й заради зміцнення політичних позицій, об'єднання громадян навіть у багатонаціональних країнах. Етнічність стає частиною іміджевих рішень, яка може вигідно вирізнити образ політика та скласти основу для стабільної репутації.

Наприклад, консервативний офіс британського прем'єра 26.10.2022, вже на другий день після присяги Ріші Сунака, святкує разом із новим очільником одне з основних індійських свят – Дівалі (Діпавалі) – важливе у цій культурі дійство, фестиваль вогнів, що символізує перемогу світла над темрявою. У своїх соцмережах політик публікує фото серед представників цієї культури та традиційних предметів у офісі на Downing Street, 10, зокрема він пише: «Я зроблю все можливе на цій роботі, щоб побудувати Британію, де наші діти та наші онуки зможуть запалити свої Diyas і дивитися в майбутнє з надією» (Sunak, 2022). «Diyas» – це традиційна масляна лампа, що має сакральне значення в індуїзмі, буддизмі, важлива для виконання низки релігійних ритуалів, молитов. Р. Сунак, який зростав у родині пенджабського походження, не приховує, що є індуїстом, свого часу в Палаті громад складав присягу депутата на Бгагавад-Гіті, та в наш час вже на найвищій урядовій посаді продовжує сприяти звичаям й традиціям свого народу. Він послідовно вибудовує політичну кар'єру, в т.ч. звертаючись до різних (не)матеріальних символів етнічності. Якщо проаналізувати коротку програму Р. Сунака, опубліковану на його офіційному веб-сайті, помітимо, що велику її частину автор пов'язує саме з досвідом своєї родини (наприклад, зростання в сім'ї лікарів, що утворює його прагнення розвивати систему громадської охорони здоров'я). Серед пунктів політичного плану цього депутата з Консервативної партії від Річмонда 4-а позиція – під назвою «Чемпіонські навички + школи» – особливо підкреслює обізнаність політика в етнічних питаннях, розуміння ним проблеми з особистого досвіду. Серед різних моделей етнополітики він вочевидь є прихильником сприяння освітній траєкторії: «Я пристрасно прагну забезпечити кожному, незалежно від його походження, доступ до освіти світового рівня. Це єдиний найкращий спосіб, яким ми можемо розширити можливості для всіх, особливо для людей із неблагополучного середовища» (Sunak, n.d.). Загалом й інші пункти плану – підтримка фермерства, малого підприємництва, широкосмугового інтернету тощо – досить вдало доповнюють образ і політичну стратегію сучасного британського прем'єра. Цей приклад демонструє успішну стратегію вияву етнічної ідентичності у виборчій боротьбі, що дозволяє розвивати політичну суб'єктність, займати високі пости в окремих сучасних західних демократіях.

Розвиваючи ідеї про суб'єктів і об'єктів етнополітики, різновиди етнічної ідентичності, наприкінці 1980-х рр. дослідники виокремлювали відмінні її моделі, форми, типи (Breton, 1988), а вже ближче до наших днів підкреслювали взаємозв'язок цих моделей (Reitz, 2009). Крім того, ми можемо часто помітити, що більшість тих, кого цитують сучасні дослідники етнології, антропології, кроскультурних проблем, мали пряме чи опосередковане відношення до урядової чи опозиційної політики свого часу. У цьому зв'язку наведемо приклад М. Новака (1933–2017) – американця словацького походження, політичного філософа католицького спрямування, автора відомих праць «Піднесення нерозпавленої етнічності: нова політична сила семидесятих» (1972), «Дух демократичного капіталізму» (1982). Окрім академічної кар'єри він працював послом США у Комісії ООН з прав людини у 1980-х рр., долучався до міжнародних безпекових форумів, знав багатьох політичних діячів

світового рівня. М. Новак у своїх працях про етнополітику також виявляв власні передвибірчі сподівання: «Вибори 1972 року можуть відрізнятись від виборів 1968 року, якщо професійна еліта намагатиметься наслідувати, а не керувати; намагатиметься бути інклюзивною, а не ексклюзивною; почути голоси та акценти, проти яких вона занадто довго закладала вуха; намагатиметься пом'якшити власні ідеологічні «гарячкові» інтереси заради спільних» (Novak, 1972). Він переконував, що етнополітика має бути культурною політикою, а не політикою інтересів; що ненависті у політиці неможливо уникнути, її варто прийняти та опрацьовувати. Тогочасні вибори демократи, яких в т.ч. консультував М. Новак, програли, але до кінця життя він залишався впливовим інтелектуалом.

Отже, знання про етнічність слугували, а часто й формувались на користь конкретних політичних інтересів, як частина політичних стратегій, державних реформ, передвибірних програм – і в цьому їхня неабияка цінність для вивчення сучасними політологами. Водночас на практиці ми можемо спостерігати, як сучасні професійні політики намагаються поєднувати щонайменше одразу декілька важливих вимірів етнополітики – етнічну ідентичність у конкретних символічних речах (одязі, їжі тощо), у культурних звичаях своєї етнічної спільноти, в мові, в підтримці інтересів і цілей своєї етнічної спільноти тощо. Чимало сучасних політиків не приховують, а навпаки намагаються максимально виявити своє походження, що є ще одним важливим кроком до демократичної відкритості політики.

Межа між впливовим і виконавчим, дієвим і пасивним все більше розмивається в сучасному світі політики. Вивчаючи особливості організації етнополітичного життя в окремій країні, аналізуючи міжнародні аспекти етнополітики, важливо зважати не лише на найвищі політичні пости, визначені урядові відомства, офіційно уповноважених персон, але й на низку інших, часто латентних акторів політики, чия роль не одразу помітна або й зовсім поза увагою конкуруючих політичних сил, сприймається винятково інструментально. Відтак останній аспект – *інструменти і механізми етнополітики* – вочевидь міг би бути одним із найширших. Адже йдеться про зростаючу кількість альтернатив, до яких переважно має доступ сучасний урядовець чи інший впливовий суб'єкт політичного процесу. Це питання може бути предметом не одного дослідження, ми ж лише звернемо увагу на окремі тенденції, особливо важливі з практичної точки зору.

У цьому зв'язку найперше звернемося знову до сфери масової культури, яка найшвидше абсорбує останні зміни. Саме продукти масової культури та їх використання, інструменталізація у т.ч. й у етнополітиці, стали ефективним засобом досягнення цілей. Південна Корея у цьому ключі згадується чи не найчастіше, адже завдяки поєднанню елементів західного шоу-бізнесу з традиційною культурою корейського народу остання стала достатньо впізнаваною на міжнародній арені, та навіть заручилась багаточисельними групами фанатів по всьому світу. 20.09.2021 р. на засідання Генеральної асамблеї ООН разом із президентом цієї країни прибув і відомий південнокорейський К-поп гурт «BTS». Музиканти представляли свою країну як спецпосланці. За їхнім виступом у Нью-Йорку, в прямому ефірі спостерігали більш як 1 млн осіб – це рекордна за всі роки існування Генасамблеї ООН кількість. Під час виступу артисти звернулися до соціально-політичних проблем: екологічних загроз, закликали вакцинуватися, а також підтримали молодь за стійкість в епоху COVID-19 (United Nations, 2021). Із інструменту м'якої сили етнополітики, культурної дипломатії такі виконавці мають значний потенціал зростання до впливових суб'єктів політики навіть міжнародного рівня.

Водночас, апробуючи найсучасніші підходи до розуміння етнополітики та політики загалом, не варто забувати і про архаїчні форми та методи, які все ще практикують щодо етнічних меншин, цілих народів чи окремих їх представників автократії. Окрім того інструменти, які охоче сприймаються у демократичних суспільствах, видаються недостатніми там, де гостро назріли безпекові питання, де існують прямі загрози існуванню нації та збереженню національної ідентичності. Агресивна війна РФ проти України, геноцидні практики російських військових на українських територіях зобов'язують об'єднуватися без винятку усіх суб'єктів і об'єктів політики в Україні та демократичному

світі загалом, а відтак залучати цілий комплекс інструментів для збереження суверенітету, територіальної цілісності, історичної, культурної спадщини України. Римський статут міжнародного кримінального суду (стаття 7(1)(h) суворо засуджує навіть найменші переслідування будь-якої ідентифікованої групи або спільноти за етнічними, расовими, національними, релігійними, культурними, політичними, гендерними або іншим мотивами. Однак РФ вже від початку окупації Криму та ОРДЛО системно порушує ці норми, зокрема стосовно українців, а також кримських татар. Переслідування за національною ознакою в умовах повномасштабної агресії переросли у геноцидні практики РФ у багатьох інших регіонах України, супроводжуються багатотисячними жертвами та іншими втратами українського народу. Росія під час вторгнення в Україну порушує Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, вчинила і продовжує скоювати усі 5 відомих актів геноциду (вбивство, заподіяння серйозної шкоди, умисне створення умов життя, спрямованих на фізичне знищення, заходи зі запобігання народженню, насильницька передача дітей до іншої групи). На цьому все частіше наголошують як сучасні правозахисники, громадські, політичні діячі, міжнародні актори, так і авторитетні представники різних академічних шкіл.

Для виразнішого обґрунтування у цій статті процитуємо висновки лише одного незалежного дослідження від The New Lines Institute for Strategy and Policy, а саме 36 експертів з різних галузей. У звіті наводяться достатні аргументи того, що Росія несе відповідальність за пряме та публічне підбурювання до вчинення геноциду, а також за геноцид з наміром знищити частину української національної групи. Цей жорстокий, цілковито протилежний ідеям гуманізму та демократії інструмент насильства варто проаналізувати в рамках етнополітики. Підбурювання до геноциду, зорганізоване Росією, виявляється, на думку згаданого колективу дослідників, за такими ознаками: *заперечення існування української ідентичності*, зокрема російськими високопосадовцями та коментатори державних ЗМІ; *«звинувачення у дзеркалі»*, коли російська влада звинувачує Україну в плануванні тих звірств, які сама скоює, як привід для вторгнення; *«денацифікація» та дегуманізація*, тобто застосування риторики, яка зображує ціле покоління українців як нацистів, перетворюючи на необхідну мішень, конструювання екзистенційної загрози в особі українців; *підготовка російської аудиторії до скоєння чи схвалення звірств* через посилення пропаганди, контрольовані медіа і жорстку військову цензуру, внутрішнє прийняття такої пропаганди російськими солдатами під час скоєння звірств. Наміри геноциду – «загальний план» знищення частини української національної групи – також можуть вважатися злочином. Геноцидна модель знищення, що спрямована на українців і детально описана вченими, охоплює такі злочини: *масові вбивства; умисні напади на укриття*, шляхи евакуації та гуманітарні коридори; *невибіркове бомбардування житлових районів*; російські *воєнні облоги*, зокрема умисне та систематичне створення умов, що загрожують життю (знищення критичної інфраструктури, атаки на систему охорони здоров'я; знищення та вилучення предметів першої необхідності, гуманітарної допомоги та зерна; утримування українців в місцях з небезпечними для життя умовами тощо); *звалтування та сексуальне насильство; насильницьке переміщення українців*, в т.ч. дітей; *вибіркове переслідування українських лідерів чи активістів*, їх викрадення і вбивства («New Line Institute», 2022). Вибрані тут фрагменти з майже 50-сторінкового звіту міжнародних експертів – лише дрібна частка тих дослідницьких зусиль, які вкрай необхідно консолідувати на усіх рівнях для подальшої ефективної протидії геноцидним практикам РФ.

Відтак ще одним важливим інструментом етнополітики, про який не можемо не згадати, зважаючи на гостру актуальність, є документування. Це спосіб максимально точно й повно зберегти та поширити знання про факти, історії, події та інші важливі явища й процеси, що описують реалії національного життя, передають особливості національної ідентичності, а також фіксують спроби їх знищення державою-агресором. У справі документування злочинів РФ в Україні сьогодні важливу роль відіграють як правоохоронні органи України, так і міжнародні організації, як відповідальні державні структури, так і

академічні й творчі групи. Цей інструмент важливо опанувати якомога ширшому колу зацікавлених осіб та організацій, що в умовах масових вбивств, катувань, знищення культурної спадщини, як й інших важливих основ національного буття, є дійсним проявом інституційної стійкості та співпраці. Характерно, що масштабні проекти з розвитку документування війни в Україні сьогодні переважно започатковують західні науково-дослідні інституції у партнерстві з окремими українськими вченими, наприклад, це проект вище згаданого Т. Снайдера («The Institute for Human», 2022).

Висновки. Загалом, проаналізувавши останні дослідження окремих видань з етнополітики, зауважимо, що вони переважно міждисциплінарні та відрізняються зосередженістю на конкретних регіональних особливостях. Історичні, психологічні, антропологічні дослідження тут також мають виразний політологічний зміст і потенціал. Водночас саме відкриті можливості до дискусії дозволяють сучасним представникам різних галузей знань і з різних регіонів виходити на якісні, практично значимі результати, на нові горизонти осмислення актуальних проблем етнополітики. У цьому зв'язку вбачаємо особливу актуальність для подальшої роботи над створенням прозорих академічних й освітніх майданчиків із пошуку об'єктивних відповідей на важливі питання порядку денного етнополітики.

Ціннісні, інструментальні та суб'єкт-об'єктні виміри етнополітики тісно взаємозв'язані. Найвиразніше це спостерігаємо, коли аналізуємо актуальні виклики суспільно-політичного життя. Єдність різних суб'єктів політики, заснована на спільних демократичних ціннісних орієнтирах, незалежно від етнічного походження допомагає знаходити дієві та м'які інструменти політичного впливу. І навпаки – автократичний спосіб врядування, архаїчне колоніальне управління, що нагромаджує все більше соціально-економічних і інших труднощів для різних за своїми інтересами й традиціями громадян, єдиний спосіб виживання вбачає у створенні спільних ворогів, аж до провокування масового насильства, знищення національної/их груп(и), геноциду.

Прийняті українським законотворцем принципи академічної свободи дозволяють сьогодні максимально наближати дослідницькі проекти, навчальні курси, програми та інші важливі освітні й наукові виміри етнополітичного знання до реальних потреб ринку. Етнополітика стосується низки особливо вразливих груп, чутливого спектру проблем – тому теорії відводимо велике значення, особливо в частині розвитку термінологічного апарату, відмінностей різних наукових шкіл, труднощів перекладу тощо. Обізнаність в проблемах етнополітики може стати перевагою на сучасному ринку, і навпаки – нехтування таким знанням часом спричиняє до втрати навіть вже здобутих на ньому позицій. Сьогодні, коли навіть на міжнародну політичну арену виходять найрізноманітніші актори, зокрема й некеровані диктатори, професійні маніпулятори, представники поп-культури, особливо важливо саме академічним спільнотам зрощувати власну політичну суб'єктність, об'єднувати зусилля зокрема й у сфері етнополітики. Етнополітика як науково обґрунтована галузь підтримуватиме справедливий баланс між теоретичними основами і компаративним пошуком відповідей на актуальні питання порядку денного, зможе сприяти врегулюванню та попередженню етнічних конфліктів, плюралізму ідей, правам меншин, збереженню ідентичностей, зокрема й у контексті подальшої демократизації, повернення безпеки та стабільності державам і регіонам.

REFERENCES:

1. New Line Institute for Strategy and Policy (May, 2022). *An Independent Legal Analysis of the Russian Federation's Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent*. <https://newlinesinstitute.org/an-independent-legal-analysis-of-the-russian-federations-breaches-of-the-genocide-convention-in-ukraine-and-the-duty-to-prevent/>
2. Association for the Study of Nationalities (n.d.). <https://nationalities.org/>

3. Breton, R. (1988). From ethnic to civic nationalism: English Canada and Quebec, *Ethnic and Racial Studies*, 11:1, 85-102, <https://doi.org/10.1080/01419870.1988.9993590>
4. The Institute for Human Sciences. (2022). *Documenting Ukraine*. <https://www.iwm.at/program/documenting-ukraine>
5. Taylor & Francis. (n.d.). *Ethnopolitic*. . <https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?show=aimsScope&journalCode=reno20>
6. *Ethnopolitics*. (2022). *Volume 21, Issue 5*. <https://www.tandfonline.com/toc/reno20/21/5?nav=toCList>
7. Hurst, K. (2022, June, 15). *U.S. teens are more likely than adults to support the Black Lives Matter movement*. Pew Research Center. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2022/06/15/u-s-teens-are-more-likely-than-adults-to-support-the-black-lives-matter-movement>
8. Kostyuchenko, Y.& Pushkar, V. (2022). Nyamka and Khryuchevo: Regressive cooking of the modern Russia. *Social Transformation Sentinel*. *Volume 3 Issue 2 (apr.-june)*. https://stgroup.in.ua/index.php/en/sentinel/sentinel-journal/articles/volume-3-2022-issue-2/niamka-vs-khruchevo?fbclid=IwAR11DJ-iqVZf9jWEiEpzKT0Pw_KTQ6Vns9PPsBN-6hq5-rA2PGFPrdEhu-k
9. Reitz, J.G., Breton, R., Dion, K. K., Dion, K. L., Phan, M. B. & Banerjee, R. (2009). *Multiculturalism and Social Cohesion: Potentials and Challenges of Diversity*. Springer.
10. *Nationalities Papers. The Journal of Nationalism and Ethnicity*. Cambridge Core: the home of academic content from Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers>
11. *Nationalities Papers. The Journal of Nationalism and Ethnicity*. (2022, November). *Volume 50, Issue 6*. <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/latest-issue>
12. Novak, M. (1972). *The Rise of the Unmeltable Ethnics: The New Political Force of the Seventies*. New York: Macmillan.
13. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України. *Політичні дослідження. Журнал*. (2021-2022). <https://ipiend.gov.ua/publication-category/politychni-doslidzhennia/>. [in Ukrainian].
14. United Nations (English). (2021, September, 20). President Moon Jae-in & BTS at the Sustainable Development Goals Moment. [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=jzptPcPLCnA>
15. Respers, L. (2022, October, 29). *Kanye West's antisemitism did what his anti-Blackness did not. And some people have a problem with that*. CNN. <https://edition.cnn.com/2022/10/29/entertainment/kanye-west-antisemitism-anti-black/index.html>
16. Sunak, R. (2022, October, 26). *Brilliant to drop into tonight's Diwali reception in No10*. [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/RishiSunak/status/1585342561018839044?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Eembeddedtimeline%7Ctwterm%5Escreen-name%3ARishiSunak%7Ctwcon%5Es1
17. Sunak, R. *UK Prime Minister and MP for Richmond (Yorks). My Plan*. (2022). Conservatives. <https://www.rishisunak.com/myplan>

Olha Volianiuk,

Candidate of Political Science, Associate Professor,

National Pedagogical Dragomanov University

Ethnopolitics: Practical Knowledge for the Real World

Knowledge about ethnicity served, and was often formed for the benefit of specific political interests, as part of political strategies, election programs and even wars. This, as the author notes, is their considerable value for study by modern political scientists. A review article is offered to the reader's attention, which is primarily based on the analysis of classical and modern scientific texts on the problems of ethnopolitics. The content analysis of individual political programs, resonant statements of opinion leaders, as well as academic studies helped to clarify the applied content of the issue. Turning to popular resources made it possible to draw some conclusions about common ideas and statements on the chosen topic, to open up additional educational opportunities in the relevant discipline. The problem is analyzed in three main directions: subjects/objects, values, tools. In the light of recent challenges, ethnopolitics is described in terms of its potential to solve real individual, group, national and international problems.

Many of the analyzed articles by modern authors on ethnopolitics are hotly debated, leaving more open questions than answers, while their analysis enriches the vocabulary of a modern researcher of ethnopolitical problems, and also opens up new directions for applied political analysis. Selective and normative disciplines for future political scientists in today's higher education can draw valuable material from such professional publications for critical analysis, further research, and professional growth.

Keywords: *ethnopolitics, ethnicity, higher education, political science, documenting, memory politics, genocide.*